

MORFOLOGIA VERBAL ARANESA:
LES DESINÈNCIES DE L'IMPERFET D'INDICATIU

1. PRESENTACIÓ

Se sap que, en el conjunt dels parlars romànics, no resulta excepcional de trobar varietats lingüístiques que, en l'imperfet d'indicatiu de la segona i la tercera conjugacions, presentin a la desinència un so labial intervocàlic. Apareix, per exemple, dialectalment, en espanyol: en zones ben diverses, en clapes disperses, ja sigui en el vell o en el nou continent.¹ Apareix en rètic o en dialectes itàlics: com, sense anar més lluny, en el toscà mateix.² O bé també en aragonès, llengua en la qual «la terminación del imperfecto mantiene la *-b-* tanto en la primera como en la segunda y tercera conjugaciones» (ALVAR, 1953: 230) i en què aquestes formes amb un element bilabial —perquè, com en espanyol, hi és bilabial— a la desinència són, de fet, les formes referencials.³

De les llengües que envolten el Pirineu, no és, però, l'aragonès l'única que disposa d'aquella mena de desinències d'imperfet: perquè

1. Des de Salamanca, Andalusia, La Rioja, Guadalajara, Conca, Albacete o Madrid, fins a Califòrnia, Nou Mèxic, Perú, Argentina o Xile. *Vid.*, per donar algunes obres de referència, MENÉNDEZ PIDAL (1987: 305), ALVAR I POTTIER (1983: 240), ZAMORA VICENTE (1967: 184, 331, 338) o, posem per cas, MORENO (1996: 224).

2. Per als dialectes itàlics o per al rètic, *vid.* per exemple les dades recollides per Rohlfs (1968: 286-296) o el resum de Meyer-Lübke (1980-1906: 315-323). Un —també— resum clar i breu, sense expansions, sobre el comportament de les llengües romàniques pel que fa a les desinències d'imperfet d'indicatiu (que pot estalviar una llista llarga i feixuga de referències bibliogràfiques) es pot trobar a Pérez Saldanya (1998: 183-190).

3. En l'àmbit aragonès «estas formas con *-b-* de las conjugaciones *-er*, *-ir* se encuentran desde la frontera navarra hasta el Ésera y desde Bigorra hasta Bolea» (ALVAR, 1953: 232). O fins i tot més enllà: «hasta la línea Almodévar-Berbegal» (NAGORE, 1986: 150). Sobre l'aragonès *vid.* també NAGORE (1982: 81) i CONTE *et al.* (1982: 66).

allò mateix fa acte de presència en l'occità de Gascunya i també en el català occidental pirinenc. És d'aquest punt que partim i és en això que fonamentem l'estudi de les pàgines següents: en la presència d'aquest tipus d'imperfet amb bilabial intervocàlica en una d'aquelles dues varietats lingüístiques, i concretament en un espai ben especial —si més no des del punt de vista sociopolític— com és la Vall d'Aran. L'objectiu, doncs, no és de tractar d'afers —recurrents, per altra banda— com l'origen etimològic o analògic d'aquell so consonàntic,⁴ sinó sobretot de treure a la llum dades que hi fan referència: informacions obtingudes durant els darrers set anys arreu dels pobles de la Vall d'Aran —i també del Comenge veí, ja a l'Estat francès— a través d'enquestes de tipus dialectològic de format —diguem-ne— clàssic.⁵

En el cas català, l'atenció sobre aquesta mena d'imperfet ha estat relativament considerable: i s'ha insistit repetidament en el fet que la presència de labial intervocàlica en les desinències de la segona i tercera conjugacions és un tret propi —deixant de banda l'alguerès—⁶ dels subdialectes ribagorçà o pallarès⁷ (o ribagorçanopallarès, en defi-

4. No es vol, aquí, perpetuar una discussió a la qual ben poc tenim a aportar que no hagi estat dit. Limitem-nos a apuntar, doncs, que no hi ha hagut unanimitat entre els especialistes. Alvar (1953: 230), en solitari o conjuntament amb Pottier (1983: 240), ha considerat que el so labial és etimològic. Menéndez Pidal (1987: 305), analògic de la primera conjugació. En l'àmbit occità, algun treball com el de Caudéran (1861: 46) ja el considerava etimològic. Lafont (1981: 15) o Coromines (1972: 153; 1990: 137), analògic. Rohlf's (1977: 214-215) es mantingué en una posició ambigua. Bec (1971b: 522), en referir-se al cas gascó, afirmava en un moment que calia parlar d'analogia, però en un altre (BEC, 1971b: 95) «peut-être» d'una conservació. En el cas de les gramàtiques històriques del català, per als dialectes en què apareix la labial, cal parlar d'una «influència analògica» segons Moll (1991: 156), d'un «manteniment» segons Badia i Margarit (1984: 350) i altre cop d'una «soppravivenza» segons Blasco Ferrer (1982: 148). És clar que, segons la varietat lingüística que calgui analitzar, es podria partir d'una o altra cosa.

5. Fins avui, han estat quasi una vintena les localitats araneses —distribuïdes al llarg i ample de la geografia de la Vall— en les quals s'han obtingut dades lingüístiques a través d'una metodologia indirecta d'enquesta dialectològica. A les quals caldria sumar quasi una desena de localitats situades justament a l'altre costat de la frontera, en el departament francès d'Haute-Garonne: al Comenge, en un espai que és la continuïtat geogràfica natural de la Vall d'Aran.

6. A l'Alguer la labial intervocàlica s'ha estès al condicional amb funció antihiàtica: *vid.* BLASCO FERRER (1984: 148-149), PERA (1999: 228-229) o VENY (1982: 114).

7. *Vid.* el conegut treball de Joan Veny (1982: 141 i 146-147), per exemple. O també els que, publicats després d'aquell, tenen la mateixa vocació de síntesi i en seguei-

nitiva).⁸ Es pot haver oblidat prou sovint que aquella bilabial és pròpia, en el dialecte occidental, no només dels parlars ribagorçans o pallaresos, sinó d'altres punts més orientals i meridionals: Andorra, l'Alt Urgell o fins i tot zones de la comarca de la Noguera, cas en el qual s'oblida de manera habitual la presència de la labial.⁹ Però, en definitiva, malgrat certes llacunes, l'atenció que s'hi ha dedicat —com dèiem— ha estat notable. No passa el mateix en el cas aranès, en el qual continua en part el que es troba en el català occidental pirinenc. Aquest dèficit potser no té res de misteriós: però això tampoc no priva que hagi de ser ja superat.

En l'espai que segueix, doncs, s'intentarà de posar sobre la taula dades que fins ara no han estat comentades amb relació a aquell territori i a aquell aspecte lingüístic concret: i també recollir i contrastar amb els materials orals recents les notícies limitades de la bibliografia especialitzada sobre el tema. Potser les dades aportades no seran absolutament sistemàtiques: perquè tot plegat encara ha de ser complementat amb noves enquestes i noves informacions i perquè, per tant, aquest treball sense pretensions ha de ser superat en un futur. Però és que, per ara, l'única cosa que es busca és de superar la superficialitat precedent. Com a mínim, doncs, que en diguem alguna cosa nova.

xen en bona part els paràmetres i la concepció general: ALEGRE (1991: 183-188) o MARTÍ I CASTELL (1985: 186). En algun cas com el de Porredon (1992) ni tan sols no es parla de l'afer, però.

8. Des d'un punt de vista estrictament lingüístic, ja s'ha avisat que resulta més adequat de considerar en bloc el conjunt dels parlars occidentals del Pallars i la Ribagorça: *vid.* SISTAC (1993: 25-26; 1998: 43).

9. Amb una consulta als materials recollits a Moll (1929; 1930; 1931; 1932), ja es pot veure com, a banda de les localitats ribagorçanes o pallareses de rigor —cal incloure entre les primeres, evidentment, les de la Llitera—, hi ha casos de labial intervocàlica en punts com Ponts o fins i tot Balaguer, on avui la labial ja ha desaparegut completament per manca de prestigi.

2. LES DESINÈNCIES D'IMPERFET DE LA SEGONA I TERCERA CONJUGACIONS EN L'OCCITÀ DE LA VALL D'ARAN

2.1. Aran central i baix: absència de bilabial

La major part de l'aranès —bàsicament la Vall d'Aran central i baixa— no és cap excepció amb relació al que es produeix en el gascó sud-occidental, que pertany —en gros— als actuals departaments francesos d'Haute-Garonne i Ariège: hi ha absència de labial intervocàlica en la desinència dels imperfets d'indicatiu de la segona i tercera conjugacions.¹⁰ Per tant, bona part de la Vall d'Aran i també dels territoris gascons més propers s'acosten al llenguadocià i als altres parlars occitans situats a l'est de la Garona:¹¹ i s'allunyen, en canvi, dels parlars gascons més occidentals, en els quals l'aparició d'un so labial —sigui [β] o [w]¹² és prou habitual en la tercera conjugació¹³ i gairebé fixa en la segona.¹⁴ Els parlars occitans de la Vall d'Aran, de fet, amb relació al seu

10. *Vid.*, sobre això, per exemple, ALLIÈRES (1971a: 1686-1687) o bé RONJAT (1937: 173 i 271).

11. Fora de Gascunya la presència d'un so labial intervocàlic desinencial és molt localitzada, i només es produeix en alguns illots que semblen sovint laterals. Per exemple en alguna zona llemosina, ja al límit amb els parlars francesos: «dans l'extrême nord des parlers marchois on trouve la forme *viveva*. Ces formes d'imparfait en *eva* y sont particulièrement répandues» (GRÉNIER, 1950: 26). O bé en niçard, posem per cas, on el so consonàntic bilabial apareix, com si es tractés d'un fenomen invers al que es pot localitzar —ho testimonia Ronjat (1937: 238)— en zones del Delfinat en la primera conjugació, a la primera i segona persones del plural de la segona i tercera conjugacions (així, *-iavam*, *-iavat*, com *-avam*, *-avat* de la primera), però no pas en les altres: *vid. TOSCANO* (1998: 91).

12. Sobre els resultats [β] o [w] de -B-, *vid. ROHLFS* (1977: 128), BOURCIEZ (1967: 303) o LUCHAIRE (1879: 255-256), però sobretot BEC (1968: 128).

13. Per tal d'evitar equívocs recordem que, segons el model gramatical occità, la tercera conjugació correspon a la segona catalana, i la segona conjugació a la tercera del català.

14. *Vid. ALLIÈRES* (1971a: 1686-1687). L'àmbit més reduït de la labial en la tercera conjugació ve causat per l'existència d'un imperfet que en alguns treballs com el de Grosclaude (1977: 59) apareix catalogat com a «type court occidental», que territorialment pertany sobretot al Biarn i a les Lanes, i que es caracteritza per les desinències monosil·làbiques *-í*, *-ès*, *-è*, *-èm*, *-èt*, *-èn*. D'aquestes desinències especials se'n pot trobar informació a BEC (1971b: 521; 1973: 172), Birabent i Salles-Loustau (1989: 90),

grup dialectal, només presenten alguna especificitat de tipus fonètic que no els és ni tan sols exclusiva, perquè reapareix en d'altres indrets de l'altre costat de la frontera. Concretament, el manteniment d'un so [i] en hiatus que en d'altres llocs ha perdut la tonicitat en benefici de la vocal que el segueix: per tant, les seqüències desinencials completes són *-ia, -ies, -ie, -iém, -iétz, -ien*.¹⁵ Aquell so [i] ha esdevingut [j] en el gascò sud-occidental i ha produït unes realitzacions prou generals [jɔ] (o també [je] en el luixonès veí)¹⁶ que coincideixen amb les del llenguadocià. [i] en hiatus només és en l'aranès de què parlem i en alguns parlars veïns de l'Estat francès. Situats «au S et au SO de la Gascogne toulousaine», com deia Allières (1971b: 88),¹⁷ són —doncs— parlars que con-

Bouzet (1975: 35), Darrigrand (1974: 56), Grosclaude i Nariò (1998: 53, 56, 58 i 60), Luchaire (1879: 240), Poujade (1993: 25) o Rohlf (1977: 214).

15. Tot l'occità de la Vall d'Aran, com la majoria del català, tanca A posttònica en [e]; i aquest comportament fonètic té continuïtat en gascò de l'Estat francès, on es manifesta amb més o menys intensitat i afecta més o menys casos segons l'indret. El pas a [e] continua sent general si des de Bossòst travessem el Portilhon en direcció a la Vall de Luishon, i no és desconegut si anem encara més cap a l'oest. Seguint la Garona hi ha tancament en les poblacions immediates a la Vall d'Aran, però ja no a la localitat de Sent Biat (oficialment Saint-Béat), que evita el tancament com els parlars de la plana. Ja el poeta luixonès amb inclinacions filològiques Bernard Sarrieu (1902: 13) parlava del «passage des finales latines -at, -as, -ant à -e, -es, -en qui classe le canton de Luchon avec les vallées de Louron et Aure (jusqu'à Rebouc, canton de Labarthe de Neste) [...] et la vallée d'Aran». I Sarrieu mateix (1906: 13) apuntava, en un altre lloc, que «le parler de St-Béat, termine, comme ceux de la Plaine en -ò, -òs, -òn les mots terminés en luchonnais en -e, -es, -en (du latin -at, -as, -ant)». Sobre l'afer de l'A posttònica en aranes i en gascò general, *vid.* COROMINES (1990: 125), ROHLFS (1977: 126) o SÉGUY (1973: 2067).

16. [je], i no pas [jɔ], en la mesura que, com ja s'ha apuntat, el luixonès tanca, com l'aranès, i també amb l'excepció de la primera persona del singular, en [e] A posttònica: cal pensar, doncs, en un procés [ia] > [ie] > [je]. Al poble luixonès d'Artiga, tocant a la Vall d'Aran, podria haver-hi —o podria haver-hi hagut— [i] tònica coincidint amb l'aranès segons el que diu Sarrieu (1902: 389 i 434; 1903: 391).

17. [i] en hiatus baixaria de la Vall d'Aran cap al nord per anar després cap a l'oest, ocupant poblacions administrativament franceses com Mèles, Orda i Arguenòs, i deixant el tipus en [i] de Luishon isolat de la resta de tipus en [i] dels departaments d'Haute-Garonne i Ariège. Llocs no pas gaire allunyats de la Vall d'Aran que mantindrien [i] serien també l'illot de Bossan i de Massat: *vid.* ALLIÈRES (1971b: 88), DELEDAR I POUJADE (1992: 41-42 i 44), DELEDAR (1995: 26) o LAURENT (2000: 29). [i] reapareix en donesanès i en d'altres punts del domini occità pertanyents a altres zones dialectals. Sobre això, *vid.* BEC (1973: 117), LAFONT (1981: 14 i 17), MARTIN I MOULIN (1998: 157), POUJADE (1993: 26; 2000: 34) o RONJAT (1937: 171-172, 228 i 230).

servarien un estadi fonètic més conservador, sense els desplaçaments d'accent que han conquerit bona part de l'alta conca de la Garona.¹⁸

2.2. *Alta Vall d'Aran: presència de bilabial*

L'imperfet d'indicatiu amb [i] en hiatus a la segona i tercera conjugacions no és general en tot l'occità parlat a l'Estat espanyol. Malgrat que obres més o menys lingüístiques com la d'Ademà (1966: 35-37) només anotin formes amb el hiatus esmentat, el cert és que en aranès apareix, en un àmbit territorial concret, la labial intervocàlica en l'imperfet d'aquelles conjugacions. I el cas és que la zona aranesa que presenta aquell so consonàntic en la desinència queda completament aïllada de la resta de terres gascones amb el mateix comportament; i, al mateix temps, posa de manifest una continuïtat geogràfica —més que no pas un «contagi», com deia Coromines (1990: 137)— amb les zones catalanes veïnes, ja que és la que ocupa la capçalera de la vall: la que tradicionalment ha tingut més vincles i més lligams amb el domini català.

Les dades de Joan Coromines (1990: 137) indiquen que eren els pobles més alts del terçó de Pujòlo¹⁹ els que presentaven aquella bilabial: ell mateix posava com a exemple les localitats de Montgarri —avui deshabitada, pas tradicional cap a Alós d'Isil—, Bagergue i Unha. Griera (1973: 544 i 659) no localitzava la bilabial a Gessa —encara Pujòlo— ni tampoc a Arties —la localitat immediata sortint d'aquell terçó bo i baixant per la Garona. Això ens podria portar —combinant dades d'un i altre— a pensar que la isoglossa entre la presència i l'absència de labial se situaria a l'interior del terçó més alt de la Vall d'Aran: en definitiva, a l'alçada de Salardú, localitat situada entre Gessa i Unha. Però un volum relativament recent que cerca de recollir els paradigmes de la morfologia verbal aranesa amb una certa voluntat

18. «La lenga anciana fasiá lo radical -i- tonic; dins la lenga modèrna l'accent s'es desplaçat sus la desinència e lo radical s'es consonificat» (ALIBÈRT, 1976: 103).

19. *Terçons* és el nom que reben les subcomarques tradicionals araneses: en total sis, que, agrupades de dos en dos, coincideixen amb les tres grans zones geogràfiques de la Vall d'Aran (part baixa, part central i part alta). D'est a oest: Pujòlo, Arties e Garòs (part alta), Castièro, Marcatoza (part central), Lairissa i es Quate Lòcs (part baixa).

prescriptiva —paralel en molts aspectes al conegut llibre de Joan Baptista Xuriguera (1989) en el cas català— apunta tot el terçó de Pujòlo —i fins anota sense vacil·lacions que es tracta d'un fet analògic— com a zona en la qual s'usarien aquelles desinències amb labial intervocàlica (BARÈS et al., 2003: 24): «Aquesta desinència en *-va* des vèrbs deth 1èr grop [...] s'a prenut tanben per analogia en terçon de Pujòlo entàs vèrbs deth 2on grop [...] e entàs deth 3au».

Ens trobem, doncs, amb un fet habitual i recurrent en afers de dialectologia aranesa: segons la font que triem, una solució concreta té una extensió més considerable o més reduïda.²⁰ El cas és, però, que les fonts citades comparteixen un comú denominador: una tendència general a fer-nos pensar que el fenomen de què parlem té una àrea més restringida que la que té en realitat. Les desinències amb labial intervocàlica no són pas exclusives d'alguns pobles del terçó més oriental de la Vall d'Aran, ni tampoc de tot aquest terçó: sinó que, realment, ocupen tot el territori de Naut Aran.

La labial intervocàlica baixa Garona avall i sobrepasa el límit dels terçons de Pujòlo i Arties e Garòs, i pot arribar a la mateixa alçada que pot aconseguir la realització [β] com a solució de *-B-* i *-V-* intervocàliques llatines: fins a Garòs com a localitat extrema (més avall, [w] és completament hegemònic).²¹ En cas que es tracti d'un verb de la segona conjugació, amb un so vocàlic [i] previ a la bilabial; en cas que sigui de la tercera, amb [e]:²² una distribució fins a cert punt sorprenent,

20. *Vid.* Carrera (2003), on es pot comprovar que això mateix es produeix en d'altres casos.

21. L'aranès presenta dues solucions diferents, doncs: [β] o [w], segons la zona, com el gascó de l'Estat francès. [w] domina als terçons dels Quate Lòcs, Lairissa, Marcatoisa i Castièro. I [β] a la part alta: a Pujòlo i Arties e Garòs. No sense, però, un alt grau de polimorfisme en aquest últim terçó, que sovint vacilla en triar una o altra. Sobre aquesta qüestió —com s'ha avisat— les informacions bibliogràfiques són sovint inexactes i no coincideixen les unes amb les altres. En tot cas, però, vid., per exemple, COROMINES (1976: 12; 1990: 13), COMMISSION (1982; 1999: 8) o WINKELMANN (1989: 174-178). Sobre el gascó de l'Estat francès es pot consultar la monografia de Bec (1968: 128-135). A Carrera (2003) es tracta d'aquest afer de manera detallada i específicament centrada en la Vall d'Aran.

22. I això coincideix amb el que es diu a Barès et al. (2003: 25), però ja amb el que abans recollia Joan Coromines (1990: 137) o amb formes com el *correven* (de *córrer*) que figura a Winkermann (1989: 368-369 i 372-373) per a Bagergue i Salardú.

perquè es diferencia del comportament de les zones pallareses veïnes que també presenten labial desinencial (amb qui tradicionalment la part alta de la Vall d'Aran ha tingut més contacte) i s'apropa al model que podríem catalogar —dins del domini català— com a ribagorçà.²³

Tenim, doncs, en l'occità de la Vall d'Aran superior, seqüències $[-e\beta]$ - i $[-i\beta]$ -, respectivament, pels verbs de la tercera i segona conjugació: tret —això sí— d'algunes excepcions remarcables que poden atansar-se —en inventari— a les excepcions que ja han estat referenciades en d'altres punts relativament propers on també hi ha presència de labial en la desinència de l'imperfet d'indicatiu de la segona i la

23. A partir de les dades de Moll (1929, 1930, 1931, 1932) podem distingir dues zones en el català occidental pirinenc segons hi hagi a la desinència, respectivament, per a la segona i tercera conjugacions, formes amb seqüències $[-e\beta]$ - i $[-i\beta]$ - o únicament $[-i\beta]$ - per als dos casos. En el primer cas cal parlar, en gros, d'una àrea que prendria bàsicament les comarques de l'Alta i Baixa Ribagorça, així com la part més occidental del Pallars: funcionarien segons el sistema ribagorçà les valls del Flamisell i del Bòsia, a més de Castissent i la zona administrativament pallaresa de la Terreta. Almenys això és el que es diu a Coll (1991: 18 i 27), ja que potser l'última zona esmentada no tindria només una única solució segons el que s'apunta a Tort (1992: 451): sobre la Terreta val la pena de consultar també Haensch (1980: 224), que s'ocupa de la zona d'Areny de Noguera. Pel que fa al segon cas —reprement el fil— la zona en qüestió seria formada per la resta del Pallars i la Llitera; però també per les valls d'Andorra i l'Alt Urgell. I això arribaria o hauria arribat a les zones més orientals i meridionals de la comarca de la Noguera, que serien el testimoni de la continuïtat geogràfica que havia existit —i que existeix avui de manera molt limitada, només— entre les zones pallareses i llliteranes. Pel que fa a la Llitera, especifiquem que deu tractar-se de la major part de la comarca, perquè si bé Veny (1982: 147) afirma que en aquesta comarca «els de la 2a i la 3a conflueixen en *iva*» i, si bé al treball patuesitzant sobre Tamarit dels Carpi (1982: 82, 84, 86, 88, 90) això es confirma per a la capital catalanoparlant, la seqüència $[-e\beta]$ - apareix en la zona més occidental i, ja per la part septentrional, a Estopanya: *vid.* GIRALT (1998: 240 i 246). Dades sobre les valls d'Andorra o sobre l'Alt Urgell ja són a Riera (1992: 137) o Alcover (1918-1919: 234). I, pel que fa a la Noguera, territori en el qual s'han recollit materials lingüístics quasi d'ençà del mateix moment que es començaren a recollir a la Vall d'Aran (als quals potser caldrà dedicar un monogràfic quan siguin més abundants), els testimonis de presència de labial intervocàlica ja són relativament antics. Alcover ja va recollir desinències amb aquell element a Balaguer, però també a Pradell de Sió, en clara recessió (PEREA, 1999: 103), i fins al Mig Segre (ALCOVER, 1918-1919: 232), on ja les havia testimoniades Montanyà (1910: 207). Sobre la Vall d'Àger, d'on tenim les dades més abundants, s'ha dit que els imperfets no hi tindrien labial en la desinència (COLL, 1991: 19) i fins s'hi han recollit dades que ho confirmarien (MARTÍ I CASTELL, 1970: 83): però les desinències —de tipus *pallarès*—, tot i que en greu perill de mort, són encara vives, i van ser recollides fins i tot per Griera (1923-1964: 553 i 667) i, ben abans, pel notari Porcioles (1899: 40).

tercera conjugacions: excepcions identificables amb una minoria relativa de verbs de la tercera conjugació —amb infinitiu en *-er* tònic—, on apareix el so [i] en hiatus general a la resta de la Vall d'Aran.²⁴

O més aviat no és que hi hagi només *[-eβ]-* o *[-iβ]-*, sinó que també existeixen formes amb *[-ew]-* i *[-iw]-*, seqüències que no sembla que hagin estat testimoniades fins ara en aranès —sí en la resta del gascò—²⁵ i que poden fer acte de presència en el terçó on es vacilla entre [β] i [w]: el d'Arties e Garòs, escenari polimòrfic on conviuen actualment *[-eβ]-* i *[-iβ]-*, *[-ew]-* i *[-iw]-* i, encara, *[-i]* en hiatus. En dos pobles, doncs, es concentren totes les possibilitats de la Vall d'Aran: en una gradació quantitativa, això sí, que fa que Garòs tendeixi més a [w] i al hiatus i Arties a [β]. En la qual s'evita, de fet, qualsevol canvi brusca.

2.3. La desinència amb prepalatal

Coromines (1990: 144 i 159), en referir-se als imperfets de la segona i tercera conjugacions amb labial desinencial, esmentava formes com *vedege* o *didege*, que havia recollit a poblacions del Naut Aran com Tredòs, Montgarri, Unha o Gessa: formes on sembla que la desinència amb aproximant bilabial hagi estat canviada per una altra amb un so prepalatal fricatiu sonor. Coromines mateix va intentar de raonar-ne l'origen, i va vincular formes com aquelles a l'imperfet d'un altre verb: el del verb *hèr* (*fer*), en el qual compareix també [ʒ] en la desinència en part de l'aranès.

24. Vid. casos paral·lels d'excepció a la presència de labial en el domini català en treballs com el de Giralt (1998: 244) sobre la Llitera. Seguint, per altra banda, les dades de Moll (1929, 1930, 1931, 1932) fa l'efecte que alguns d'aquests verbs —com *auer* o *aver*, sense anar més lluny— es repeteixen com a excepció en l'àmbit català. Ja Winkelmann (1989: 374-375) recollia *volie* a Tredòs, i a Barès *et al.* (2003: 25) s'apunta l'excepcionalitat dels verbs amb infinitiu en *-er* tònic en l'afer que ens ocupa. Alhora, però, en aquest darrer treball es fa alguna generalització que no és exacta: s'apunta, per exemple, que el verb *soler* segueix el model de *mòler* en la mesura que seria també *sòler* (BARÈS *et al.* 2003: 339 i 220), amb la qual cosa tindria labial intervocàlica. Però fins i tot a Pujòl hi ha *solia*, *solies*, *solie*...

25. Vid. Allières (1971a: 1686-1687): en la tercera conjugació, en gascò de l'Estat francès, més que no pas *[-ew]-*, s'ha recollit una seqüència amb vocal semioberta, com la que apareix en els imperfets de tipus *curt* anotats més amunt.

En un sector important de la Vall d'Aran existeix un paradigma *hèja, hèges, hège, hègem, hègetz, hègen*, amb una seqüència $[-\epsilon\zeta]$ en tots els casos. Aquest paradigma és l'únic que conté prepalatal que apareix en obres com la d'Ademá (1966: 37), i ha estat considerat un cas excepcional o, si més no, «tout à fait, originale» (WINKELMANN, 1989: 107) en relació als altres paradigmes d'imperfet. La raó d'aquesta excepcionalitat la feia explícita Coromines (1990: 138):

La fonètica gascona oposa una impossibilitat rotunda a tal descabellament del ll. [llatí] FAC(I)EBA-, oc. ant. [occità antic] *fazia*. Calia esperar *hadia, -ies, -ie* etc. I realment ha estat així però només en els dos p. [pobles] extrems, *Cnj* [Canejan] i *Ba* [Bausen].

Canejan i Bausen, doncs, les dues poblacions més septentrionals de la Vall d'Aran, a la part baixa, són les localitats que disposen de les formes d'imperfet que segueixen una evolució fonètica regular:²⁶ el paradigma, doncs, correspon al que té més extensió en gascò de l'Estat francès (que pot tenir també *has-* segons el resultat [z] o [ð] de $[-Ce, i-]$) i al que continua en el Comenge veí,²⁷ i «[il] répresente le type roman classique» (ALLIÈRES, 1970: 141) ahora que coin-

26. Cal validar la informació de Coromines, i esmenar la de Winkelmann (1986: 107), que dona només Bausen com a població amb l'arrel *had-* en l'imperfet de *hèr*. És errada també l'afirmació d'Allières (1970: 140) segons la qual les formes del tipus *hèja, hèges, hège...* són «en usage à Canejan e Viella». Les formes de Canejan són *hadia, hadies, hadie...* amb una aspiració inicial facultativament audible [h] que es troba en recessió. Diguem, per altra banda, que no deixa de ser curiós —o simptomàtic— que Ademá només reculli formes amb prepalatal a l'hora d'establir la conjugació de *hèr*, i que ell mateix (ADEMÁ, 1966: 73) reproduceixi com a mostra d'aranès literari *Era Cançon dera Oelhèra* del poeta de Canejan Joan Benosa, on apareix la forma *hadies*.

27. Vid. Allières (1971a: 2054; 1971b: 150). El paradigma amb formes del tipus *hadia, hadies, hadie...* continua després de la frontera política: «il est bien attesté [...] entre Arguenos et Ourde». S'ha dit, per altra banda, que «autour du Val d'Aran, à Melles et Luchon, apparaît un étrange phénomène de rotacisme qui rend cet IIMP absolument identique au conditionnel du même verbe: *haria -es -e...* a Melles, *harjò -jés -jé...* à Luchon» (ALLIÈRES, 1970: 141), i, ja fa cent anys, es va apuntar per al luixonès, que «**hazyá* ou **hadyá*, qui a dû exister, a été remplacé par *haryá*, d'où *haryó*» (SARRIEU, 1904: 145-146). Però aquest fet economitador no trenca la continuïtat entre els dos costats de la frontera, perquè també ha estat testimoniat a la Vall d'Aran: Winkelmann (1989: 314) ja recollí *harie* a Canejan.

cideix en l'arrel amb el que és majoritari en llenguadocià i en occità general.²⁸

La —com deia Coromines— «impossibilitat» que el tipus *hèja*, *hèges*, *hège* pugui ser producte de *hadia*, *hadies*, *hadie* fa que Coromines doni una importància notable a aquell paradigma amb prepalatal fricativa intervocàlica, àmpliament majoritari en territori a la Vall d'Aran, dominant a tota la comarca tret de Canejan i Bausen i —pel que sembla— del terçó de Pujòlo,²⁹ on s'han desenvolupat unes formes analògiques amb [β] com *hèva*, *hèves* o *hève* —no recollides per Coromines—³⁰ que coincideixen, en l'àmbit gascó, amb «les paradigmes des Htes-Pyrénées, d'une portion de Hte-Garonne relativement proche du Val d'Aran, et de Castillon-en-Couserans (Ariège)» (ALLIÈRES, 1970: 141).³¹

28. *Vid.*, per exemple, POUJADE (1993: 50) o SAUZET i UBAUD (1995: 111). Malgrat la seua extensió reduïda en l'àmbit aranès, doncs, la seua extrema regularitat i la seua coincidència total —amb les variacions fonètiques de rigor entre dialectes occitans— amb els paràmetres majoritaris i estàndards de la llengua occitana fan incomprendible que a Barès *et al.* (2003: 197) es deixi en un segon pla aquest paradigma, i se'l catalogui en una nota al peu com una forma local de Bausen i Canejan mentre —per contra— d'altres formes que també resulten igual de localitzades però que no responen a patrons generals són prescrites com a pretesament estàndards o generals, sense cap indicació geogràfica restrictiva.

29. Per Allières (1971b: 158), que recull una estranya forma amb seqüència [ʼaj] prèvia a la prepalatal a Aubèrt —de la qual no es té constància directa: potser extingida, potser és error...—, l'imperfet del tipus *hèja* «est resté ignoré du «Pujòlo»». Per Coromines (1990: 165), però, aquestes formes d'imperfet amb prepalatal serien conegudes en aquella zona. El cert és, tanmateix, que no recollim casos amb prepalatal en parlants d'aquella zona que no semblin respondre a una voluntat conscient d'anivellament amb l'aranès majoritari, dotat de més prestigi que no pas el de la part alta, considerat per força aranesoparlants com una varietat catalanitzant per les seues coincidències amb les varietats palleareses i ribagorçanes veïnes.

30. Consten, però, a Winkelmann (1986: 107), a Barès *et al.* (2003: 196) i a Allières (1970: 141), qui explica el fenomen a través de l'analogia: «sur le thème monosyllabique (*h*)e- [...] viennent s'ajouter les suffixes d'IIMP», amb [β]. Una cosa similar es comenta ja a Allières (1971b: 158) «en vertu de la proportion» [kan'ta] / [kan'taw]- *tenim hèr / hèu- -o hèv-*, a partir de *cantav-*, *vaja-* a l'imperfet.

31. *Vid.* també ALLIÈRES (1971b: 155 i 158). Bec (1959: 28) també parla d'unes formes d'imperfet que ell considera rares (*hèvi*, *hèvas*, *hèva...*) i que són paral·leles a les formes pujolenques que comentem. Rohlfs (1977: 214) les recull a Varetja, i Birabent i Salles-Loustau (1989: 90) les localitzen genèricament a la Bigorra. Cal posar al costat de les formes com *hève* les *quève*, *trève*, *sève* dels verbs en *-èir* (amb els quals s'agrupa *hèr*, segons dades que s'apuntaran tot seguit).

Per Coromines (1990: 147), les formes del tipus *hèja*, *hèges* o *hège* no són altra cosa que formes «acatalanades», sortides del català *feia*, *feies*, *feia* amb adaptació a la fonètica gascona. Apunta Coromines (1990: 138) que «una invasió de la forma catalana *feia* [...] és [...] una conclusió que en tal cas s'imposa. Invasió antiga, potser ja de la fi de l'E. Mj. [Edat Mitjana]». Fonamenta la seua teoria en el pas corrent en aranès de [j] intervocàlica a [ʒ], i en una adaptació del so [f] inicial importat del català en [h], talment com si es tractés de F- inicial llatina (manlleu molt antic, doncs, hauria de ser). A Coromines (1976: 8) ja es pot llegir:

S'ha produït fins i tot algun cas escadusser, i ja antic, de penetració morfològica, com la dels antics imperfects d'alguns pocs verbs irregulars com *feia* i *veia*, que allí s'han tornat, amb adaptació parcial a la fonètica gascona, *hège*, *vège*, substituïnt les formes genuïnes *hadíe*, *vedíe*, que avui només es conserven en els pobles aranesos del capdavall.

Diguem, d'entrada, que aquell **vège* que Coromines apunta no sembla que existeixi en aranès: en tot cas hi ha *vedeve*, o —com s'ha vist— *vedege*, o bé formes del tipus *vedie* —que conviuen amb *veiguie*, més limitades en extensió— que no són pas exclusives «del capdavall» d'Aran sinó generals, presents a tots els terçons tret del de Pujòlo. Afegim-hi, per continuar, que d'altres lingüistes que han estudiat l'aranès durant la segona meitat del segle xx o bé no s'han adherit a la hipòtesi del catalanisme —tot i que tampoc no han apuntat alternatives sòlides— o bé, si ho han fet, no sembla que hagi estat precisament amb entusiasme.

Ni Allières (1970: 141) ni Winkelmann no van acceptar, d'entrada, la hipòtesi coromianiana. Però cap dels dos no va a entrar a raonar en profunditat l'origen del so prepalatal en aquelles desinències. Winkelmann (1986: 107) apuntava sobre les formes del tipus *hèja*, *hèges*, *hège*:

[il] pourrait être le résultat de plusieurs processus phonétiques à partir de la forme classique *hadía*. Cette hypothèse me paraît plus concluante que l'explication donnée par M. COROMINAS [sic] qui y voit une pénétration morphologique ancienne de la forme du catalan standard *feia*.

I és que Coromines no només justifica a partir d'aquell manlleu morfològic la presència d'un so palatal al verb *hèr*, sinó que argumenta que d'algun verb com *hèr* hauria saltat a d'altres verbs de la tercera conjugació, amb la qual cosa un manlleu puntual hauria acabat —segons ell— contaminant una part considerable de l'inventari verbal. En paraules de Coromines mateix (1990: 138):

a bona part de *Puj* [Pujòlo] s'ha descabdellat *-eja* com una veritable desinència, abraçant-hi la *é* i tot, dins del cos desinencial: *vedeja*, «veia», *dideja* «deia», *vieja* «venia» i algun més: forma molt afermada a *Ge* [Gessa] i Tredòs.

Una sèrie d'elements fan que aquesta explicació continui sense ser convincent. Per una banda, no deixa de ser estrany que hagi de ser justament Pujòlo —on hi ha formes del tipus *hève* per *hège*— l'epicentre d'aquesta innovació.³² Per una altra, tampoc no deixa de ser-ne que calgui parlar d'una adaptació de *feia*, *feies*, *feia* trobant-se com es troben formes d'aquest tipus, en el domini català, ben lluny de la Vall d'Aran. Ja Allières (1970: 141) va avisar que un manlleu d'aquest tipus era impossible per raons territorials: tot i que, de manera incomprendible, només un any després (ALLIÈRES, 1971b: 266-267), i sense cap mena de justificació, es decantés per la teoria corominiana.³³

És obvi que cal replantejar-se la qüestió de la genuïtat o importació de les formes amb prepalatal: els arguments de Coromines no són sòlids, i no sembla necessari d'haver de justificar exògenament que aparegui una prepalatal en algunes desinències araneses d'imperfet. És ben clar que la hipòtesi del manlleu és insostenible ja per raons geolinguístiques i que cal veure-hi, doncs, una creació estrictament occitana.

32. Acceptar l'expansió des de Pujòlo del so prepalatal a partir de *hèr* ens hauria de portar a pensar que l'aparició de la prepalatal —i el manlleu, en definitiva— seria anterior a l'aparició de les formes analògiques del tipus *hèva*, *hèves*, *hève*... Observem, per altra banda, en les justificacions de Coromines, com hi ha algun fet estrident, per cert: aquell *vège* com a causa i ara *vedege* com a conseqüència, que correspondrien a la mateixa forma del mateix verb (*veir*).

33. Potser aquest canvi d'opinió es deu a la incapacitat de trobar un procediment fonètic acceptable que pugui dur de formes com *hadie* a d'altres com *hège*? En tot cas, les formes com *feia* apareixen més enllà d'Andorra i del Montsec; i Allières n'era plenament conscient el 1970 tot i que el 1971 deixés de fer-hi referència.

I el cert és que es poden trobar algunes esclertes autòctones per on justificar aquelles desinències considerades tan anòmales: que exposem sumàriament tot seguit i que cal que siguin preses, no pas com una solució definitiva a la gènesi de les prepalatals, sinó com la mostra que la genuïnitat de la prepalatal és completament versemblant (no és ara possible una exposició detallada de morfologia verbal històrica aranesa ja per raons d'espai). Una d'aquestes possibles explicacions podria partir d'alguna forma analògica del tipus —en la tercera persona del singular— **heie*, [(h)e'ie], paral·lela en certa manera a la forma *haiá* —que seria **haiá* abans del desplaçament de l'accent— d'indrets no gaire allunyats de la Vall d'Aran³⁴ i al que és radicalment comú en l'imperfet de la segona i tercera conjugacions de la major part de la comarca (*met-ie*, *dorm-ie*, doncs **he-ie* en comptes d'un *hadie* que es desmarca d'allò que és general). Aquest dèbil **heie* seria ja una hipotètica base per a un *hège* que abans hauria d'haver estat un fort **hèie*, que implicaria un retrocés d'accent del qual encara quedarien aspectes per aclarir, però que no resultaria pas impossible de justificar.³⁵

I el cas és que, des d'un punt de vista morfològic, no només *hèr* (antigament *hèir*)³⁶ podria haver estat el motor d'aquesta innovació, sinó que d'altres verbs podrien produir formes similars partint d'una analogia d'aquell estil. En un verb com *quèir*, posem per cas (un altre en *-èir*), no hi hauria cap impediment per suposar el mateix fenomen (**queie* > **quèie* > *quège*, en comptes de **cadie*): menys quan tot just

34. Formes com *haiá* apareixen ja en gramàtiques comengeses com la de Daulon (1977: 98).

35. Allières (1971b: 158) insinuava un possible lligam entre les formes com *hège* i les de l'imperfet d'*èster*: aquell imperfet, deia, «ne peut être rapproché que de l'unique IIMP rhizotonique partout usité [...] *èr-*, de *être*, dont il partage le vocalisme et l'accentuation». Però podria tractar-se d'una altra cosa tenint en compte que el retrocés d'accent en formes amb *-ia* o *-iá* a la síl·laba pretònica ha estat testimoniat en punts gascons veïns de la Vall d'Aran: *vid.* formes com *àuia* per *auia* (o *auíá*) en Rohlf's (1977: 170) —comentats per Coromines (1972: 152)— o d'altres com *disia*, *vólia* per *disiá*, *voliá* (o *disiá*, *voliá*) a Ronjat (1930: 341, 1932: 335, 339). Encara fets fonètics similars en formes ja no verbals a Cremona (1956: 27) o Schöntaler (1937: 56), per citar dos monogràfics que s'ocupen de territoris propers. Existiria encara la possibilitat que formes com *hève* (o *quève*, *trève*, *sève*) causessin analògicament **hèie*, **trèie*, **sèie* (de **heie*, **treie*, **seie*): apareixen i conviuen constata a costat, al capdavant.

36. Com mostra la forma prefixada aranesa *des.hèir*. En luixonès ja s'havia generalitzat *des.hèr* al principi del segle XX: *vid.* SARRIEU (1904: 115).

travessada la frontera trobem formes del tipus *caïe* que deuen resultar d'analogia més que no pas de caiguda de *-d-* intervocàlica.

Però és que, alhora, aquestes hipotètiques formes analògiques amb retrocés d'accent no són l'únic possible motor de la creació de desinències amb prepalatal en l'imperfet. Fet curiós és que en uns pocs pobles aranesos, a banda dels verbs en *-èir* o dels peculiaríssims *tier* o *vier* (sempre tendents a l'analogia d'ençà de la caiguda de la nasal intervocàlica), aquell so només aparegui en la desinència dels verbs de la segona conjugació (en *-ir*): les poblacions més orientals de Castièro, com Escunhau o Casarilh. I això porta a pensar —hipòtesi més simple que l'anterior, però no exempta de les complicacions de rigor— que en formes com *dormie* es puguin haver desenvolupat formes del tipus **dormiie*, amb [j] seguint [i] tònic, sent un fet comprovat en d'altres indrets gascons o occitans que [i] en hiatus facilita l'aparició de [j] (i, per tant, d'una seqüència [ij], amb [j] formant diftong amb la vocal següent): el treball ja clàssic de Millardet (1910: 66-67) para atenció a aquest afer.³⁷

Sigui quin sigui el veritable origen del so prepalatal, és cert que queden encara punts obscurs per aclarir, i que els fets analògics habituals en afers de morfologia verbal són en bona part els que entorpeixen de descobrir l'itinerari seguit per les prepalatals i la seua ubicació genètica en uns verbs o grups verbals determinats. La superposició de diversos estrats d'analogies és en bona mesura el que ens impedeix de saber amb certesa si les relativament poques formes amb prepalatal de certs indrets són les mateixes que van crear la prepalatal o si, en canvi, són un residu d'una prepalatal desinencial que va tenir més extensió i que avui, segons els indrets, ha quedat reduïda a un inventari limitat de casos.³⁸ És ben probable, per altra banda, que unes determi-

37. En documents gascons antics ja apareixen grafies com «*abiia*» (per *avia*), «*tiien*» (per *tien*) (*vid.*, per exemple, les dades recollides per DINGUIRARD, 1979: 32, 29), que poden respondre a la voluntat de representar per escrit un hiatus: qui sap fins a quin punt, però, també poden representar un so [j] antihiatàtic ben real segons els casos i els indrets.

38. A partir dels diversos factors en joc, és d'on caldrà treure les conclusions oportunes sobre el fet que contrastin formes com *seiguiel/sège* (*sèir*) —i no **sedie* ni **sedege*— amb d'altres com *vedie/veiguiel/vedege* (*veir*) —i no **vege*. O, a Escunhau i Casarilh, *dormige* i *metie*, amb presència de prepalatal segons la conjugació.

nades desinències hagin guanyat o perdut terreny Garona amunt o Garona avall segons el cas: i això acaba de complicar-ho tot una mica més (per si no n'era prou, de complicat).

En tot cas, i en resum, allò que queda clar és que la gènesi de les prepalatals en les desinències d'imperfet araneses (en el verb *hèr* o en qualsevol altre on apareguin) no cal que sigui necessàriament fonamentada en un manlleu al català. Que tal manlleu resulta encara més inversemblant que la creació endògena: encara que d'aquesta creació no se n'hagi vist res que vagi més enllà de l'epidermis. I que avui ja podem descriure amb detalls quina és la distribució territorial de les desinències amb prepalatal a l'interior de la Vall d'Aran i superar, doncs, les informacions dels treballs anteriors, que —en línies generals— amb prou feines han comentat altra cosa que la presència de prepalatal en l'imperfet de *hèr*, que si té avui res d'especial és només de presentar prepalatal en més indrets que no pas els altres verbs que també en disposen en una o altra localitat o zona de la Vall d'Aran.

En la zona més oriental, a Pujòlo, una seqüència $[-e\beta]$ - competeix amb $[-e\beta]$ - en la tercera conjugació. En la segona conjugació hi ha $[-i\beta]$ - fa el mateix amb $[-i\beta]$ -. Tot i que és molt més limitada en incidències que no pas la mateixa seqüència $[-i\beta]$ - que apareix en les poblacions orientals de Castièro (això pot ser vist simplement com un producte de la competició amb la desinència amb labial), també és menys corrent que $[-e\beta]$ -. Hi ha, doncs, *didege* i *dideve*, *vedege* i *vedeve*, i fins i tot, seguint el mateix esquema, *dormige* i sobretot *dormive*, *sortige* i sobretot *sortive*. Els verbs amb infinitiu en *-èir* tenen en canvi generalment *-èv-*: justament aquells en què la desinència amb prepalatal està més sòlidament instal·lada Garona avall.

Ja s'ha dit que en algunes de les poblacions més orientals de Castièro es retroben formes amb prepalatal en la segona conjugació de manera excepcional (*dormige*, *aucige*), i que hi apareixen les del tipus *hège*, *trège*, *quège* o *sège*, o també *tiege* o *viege*. En el paradigma que la prepalatal ha fet més sort és en el de l'imperfet de *hèr*: en el qual supera territorialment l'abast màxim occidental de la prepalatal en d'altres verbs en *-èir* i és present en un territori que ateny Les i Bossòst, en el terçó dels Quate Lòcs, a pocs quilòmetres de Pònt d'Arrei. Les formes del tipus *hège*, *hèges*, *hège* són l'avantguarda territorial per la

part baixa de la Vall d'Aran de la prepalatal (sense que això impliqui per força que *hèr* sigui, tot sol, el motor de cap innovació: insistim-hi). El punt extrem d'una mena de *continuum* lingüístic —a la Vall d'Aran, un cop més— en el qual les desinències amb prepalatal, a mesura que es baixa per la conca de la Garona, comencen a desaparèixer progressivament per deixar pas a les que disposen de [ʼi] en hiatus.

Ja s'ha vist com és a la part alta de la Vall d'Aran, incloent-hi les poblacions orientals de Castièro, on majoritàriament fan acte de presència les formes amb prepalatal. Doncs bé, a partir de Marcatosa disminueixen notablement, i dominen ja les formes del tipus *treiguie*, *queiguie* o *seiguie*. De fet, el descens s'inicia ja a Vielha, on desapareixen les formes del tipus *tiege* i *viege* i es dona pas a les *tenguie* o *venguie*. I on es fa més intens és, clar, a la part baixa: on fins i tot compareixen formes analògiques del tipus *des.heiguie* per a *des.hèir*.³⁹ On no queda cap altre rastre, a la pràctica, de la palatal, que les formes d'imperfet de *hèr*, que fins contrasta amb el prefixat *des.hèir*. Això, evidentment, segons el que hem dit més amunt, amb l'excepció territorial de rigor sense cap palatal en cap desinència: Bausen i Canejan.

En certa manera, doncs, vista la distribució, tenim ben bé una oposició entre dos sectors clarament definits de la Vall d'Aran pel que fa a la incidència quantitativa de la prepalatal: amb el límit entre Castièro i Marcatosa fent el paper d'equador. Per una banda la part alta, amb un bon nombre de casos de prepalatal a la desinència: els terçons de Pujòl i Arties e Garòs, però també el de Castièro (amb les diferències ja indicades entre Vielha i els punts més orientals). Per una altra la part baixa, amb una presència molt puntual o fins i tot nul·la d'aquell so en les desinències d'imperfet: es Quate Lòcs i Lairissa, però també Marcatosa. Baish Aran i Naut Aran, fet i fet: dues realitats geogràfiques amb dues tendències lingüístiques, en aquest aspecte, ben definides. Que es reparteixen la zona central.

39. A Barès *et al.* (2003: 161), on es donen com a formes de referència *des.hège* i *des.hève*, s'anota que les formes com *des.heiguie* només existeixen a Les i Bausen. Afirmació ben xocant, aquesta. Per una banda perquè semblen ser les majoritàries a la part baixa. I, per una altra, perquè a Carrera (1999), una de les teòriques fonts utilitzades per a la confecció d'aquell treball (BARES *et al.*, 2003: 13), apareixen ja en poblacions de Lairissa com Arres i Vilamòs.

3. RECAPITULACIÓ

S'ha dit algun cop que la morfologia verbal del gascó oriental, per les seues solucions, «s'éloigne de celle du gascon et se rapproche de celle du languedocien» (POUJADE, 2000: 65).⁴⁰ Però aquesta generalització cal que sigui posada en quarantena, si més no pel que fa a les desinències d'imperfet de bona part de l'aranès. Mentre que una zona ben notable de la Vall d'Aran sí que s'apropa a les terminacions de tipus comengès o llenguadocià —sense labial a la desinència de l'imperfet de la segona i tercera conjugacions—, l'occità de la part alta de la comarca sembla que s'atansi al que és prou majoritari en gascó: la presència d'intervocàlica. En realitat, però, el que fa és arrengherlar-se —tot i les coincidències amb una part del gascó de l'Estat francès— amb els parlars pirinencs veïns: amb els de l'altre costat de l'eix de la serralada. Ja que, amb unes desinències que coincideixen amb les típicament ribagorçanes, l'aranès on compareix la intervocàlica no té cap contacte amb les zones gascones que també disposen d'aquell so desinencial. La labial, per tant, no s'atura a la frontera lingüística occitanocatalana, sinó uns quants quilòmetres més enllà: una isoglossa concreta, doncs, es demarca del gros feix situat al port de la Bonaigua o al pas de Montgarri.

En aranès, però, no és només la bilabial que pot fer acte de presència en les desinències d'imperfet de la segona i tercera conjugacions. També hi apareix una fricativa prepalatal: una originalitat absoluta en relació a la resta del gascó, però també en el conjunt de parlars pirinencs. Segons Coromines, com s'ha vist, això és el producte d'un manlleu antic al català que ha creat una anomalia que s'ha anat escampant d'uns verbs a uns altres. Però el cert és que aquella fricativa ben poc deu tenir a veure amb el català, i que pot ser perfectament autòctona i no pas importada: encara que fins ara no s'hagi pogut anar més enllà de la superfície en la descripció de la seua gènesi.

En el nivell geolingüístic, es poden definir clarament unes àrees segons la combinació de presències i absències de prepalatals i bila-

40. Que ve a ser el mateix, però en format invers, que el que es diu a Poujade (1993: 6): «La morfologia verbal del gascon (a l'excepció del gascon oriental —Coserans, Comenges [sic], Val d'Aran, val de Garona—) diferís fòrça de l'occitan comun».

bials a l'interior de la Vall d'Aran. Ja a Les i de Bossòst fa acte de presència la prepalatal, encara que sigui de manera ben limitada: només amb les formes del verb *hèr*. Així es manté fins a Marcatosa, però un cop ens acostem al centre de la Vall d'Aran, la prepalatal augmenta en incidències de manera notable en arribar al terçó de Castièro, sobretot en les seues poblacions més orientals: on la seua presència és tan considerable —més, tenint en compte la presència de prepalatal en la segona conjugació— com en el terçó d'Arties e Garòs. És aquí, en aquesta zona de gran polimorfisme, on ja és localitzable la bilabial intervocàlica que té continuïtat —com la prepalatal— a Pujòlo, el terçó amb més lligams amb el Pallars Sobirà i amb el domini català. Quasi totes les localitats de la Vall d'Aran, per tant, presenten la bilabial o bé la prepalatal en l'imperfet d'indicatiu de la segona i tercera conjugacions: en un ampli ventall de possibilitats que va des d'una presència massiva de totes dues a la part alta fins a la presència isolada —testimonial, es podria dir— de la prepalatal en el verb *hèr* en bona part de la part baixa i en un sector de la central. Només una única gran excepció: els parlars de les dues localitats de l'extrem baix-aranès, Bausen i Canejan, on manca qualsevol rastre de labial o prepalatal. S'oposen, doncs, a la resta de l'occità de la Vall d'Aran per enllaçar amb el Comenge: com en tantes altres ocasions. Sabent que Bausen i Canejan «en tantíssims punts se separen de la resta de l'aranès» (COROMINES, 1990: 138), un més ja no ens pot sorprendre.

AITOR CARRERA
Universitat de Lleida

BIBLIOGRAFIA

- Casimiro ADEMÀ (1966): *Estudio sobre el Dialecto Aranés*, Barcelona, Editorial Occitània.
- Antoni Maria ALCOVER (1918-1919): *Dietari de l'eixida p'el Reyne de València i Catalunya Occidental*, «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana», X, ps. 165-251.
- Montserrat ALEGRE (1991): *Dialectologia Catalana*, Barcelona, Teide.

- Loís ALIBÈRT (1976): *Gramatica Occitana segon los parlars lengadocians*, Montpelhièr, Centre d'Estudis Occitans (2a. ed.).
- Jacques ALLIÈRES (1970): *Trois traits morphologiques du gascon aranais*, «Via Domitia», XV, ps. 137-145.
- Jacques ALLIÈRES (1971a): *Atlas Linguistique de la Gascogne. Volume V. Le Verbe. Fasc. 1: cartes*, París, Centre National de la Recherche Scientifique.
- Jacques ALLIÈRES (1971b): *Atlas Linguistique de la Gascogne. Volume V. Le Verbe. Fasc. 2: commentaire*, París, Centre National de la Recherche Scientifique.
- Manuel ALVAR (1953): *El Dialecto Aragonés*, Madrid, Gredos.
- Manuel ALVAR i Bernard POTTIER (1983): *Morfología Histórica del Español*, Madrid, Gredos.
- Antoni Maria BADIA i MARGARIT (1981): *Gramàtica Històrica Catalana*, València, Tres i Quatre (Trad. cat. de la 1a. ed. en espanyol de 1951; cit. per la 3a. ed. en català de 1994).
- Verònica BARÈS *et al.* (2003): *Es Vèrbs Conjugadi: morfologia verbau aranesa*, Barcelona, Llibres de l'Índex.
- Pierre BEC (1959): *Petite nomenclature morphologique du gascon*, «Annales de l'Institut d'Etudes Occitanes 1959», ps. 5-36.
- Pierre BEC (1968): *Les Interférences Linguistiques entre Gascon et Langue-docien dans les parlars du Comminges et du Couserans*, París, Presses Universitaires de France.
- Pierre BEC (1971a): *Manuel Pratique de Philologie Romane*, I, París, Picard.
- Pierre BEC (1971b): *Manuel Pratique de Philologie Romane*, II, París, Picard.
- Pierre BEC (1973): *Manuel Pratique d'Occitan Moderne*, París, Picard.
- Jean-Pierre BIRABENT i Jean SALLES-LOUSTAU (1989): *Memmento Grammatical du Gascon*, Pau, Escòla Gaston Febus / Nosauts de Bigòrra.
- Eduardo BLASCO FERRER (1982): *Grammatica Storica del Catalano e dei suoi dialetti con speciale riguardo all'Algherese*, Tübingen, Gunter Narr.
- Edouard BOURCIEZ (1967): *Eléments de Linguistique Romane*, París, Klincksieck (5a. ed.).
- Jean BOUZET (1975): *Manuel de Grammaire Béarnaise*, Villhèra, Escòla Gaston Febus (2a. ed.).
- Joaquín de CARPI y ZAIDÍN i J. de CARPI y CASES (1981): *El Dialecto de Tamarite de Litera*, Tamarit de Llitera, Ajuntament de Tamarit de Llitera.
- Aitor CARRERA (1999): *Recèrca Etnolingüística deth Territòri dera Val d'Aran*, Vielha, Conselh Generau dera Val d'Aran (Mecanoscrit i enregistraments inèdits).
- Aitor CARRERA (2003): *Una aproximació a les varietats geogràfiques de l'ocità de la Vall d'Aran*, «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», XLVI, ps. 43-66.

- L'Abbé CAUDÉLAN (1861): *Dialecte Bordelais. Essai Grammatical*, París, Auguste Aubry (Cit. de la reproducció s. d., Pau, Princi Néguer).
- Pep COLL (1981): *El Parlar del Pallars*, Barcelona, Empúries.
- COMISSIÓ entar estudi dera normatiua [sic] ortogràfica [sic] aranesa (1982): *Nòrmes Ortogràfiques [sic] der Aranés. Tèxt provisional [sic]*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- COMISSIÓ de còdi lingüistic (1999): *Normes Ortografiques der Aranés*, Vielha, Conselh Generau d'Aran.
- Ánchel CONTE *et al.* (1982): *El Aragónes: identidad y problemática de una lengua*, Saragossa, Librería General.
- Joan COROMINAS (1972): *Tópica Hespérica*, II, Madrid, Gredos.
- Joan COROMINES (1976): *Entre Dos Llenguatges*, II, Barcelona, Curial.
- Joan COROMINES (1990): *El Parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*, Barcelona, Curial.
- Joseph CREMONA (1956): *The Dialect of the Vallée d'Aure*, tesi doctoral, University of London (mecanoscrit).
- Robert DARRIGRAND (1974): *Initiation au Gascon*, Pau, Per Noste.
- Louis DAULON (1977): *Grammaire Gasconne. Parler du Haut Comminges*, s. l., Escolo dera Pireneus.
- Jòrdi DELEDAR (1995): *Grammaire des Parlers Couserannais*, Pàmias, Institut d'Estudis Occitans d'Arièja.
- Jòrdi DELEDAR, Patrici POUJADE (1992): *L'Occitan Parlé en Ariège*, Pàmias, Cercle Occitan Prospèr Estieu.
- Jean-Claude DINGUIRARD (1979): *Observations sur le gascon des plus anciennes cartes*, «Via Domitia», XXII, ps. 9-46.
- Javier GIRALT (1998): *Aspectos Gramaticales de las Hablas de la Litera (Huesca)*, Saragossa, Institución Fernando el Católico.
- Paul-Louis GRÉNIER (1950): *Abregé de Grammaire Limousine*, Gueret, Le-cante.
- Antoni GRIERA (1923-1964): *Atlas Lingüistic de Catalunya*, Barcelona, VIII vols.
- Michel GROSCLAUDE (1977): *Lo Gascon Lèu e Plan*, París, Omnivox.
- Michel GROSCLAUDE, Gilabèrt NARIÒ (1998): *Répertoire des Conjugaisons Occitanes de Gascogne*, Ortès, Per Noste / La Civada.
- Günther HAENSCH (1980): *Els parlars catalans d'Areny i de la Ribera de Cornudella*, «Estudis Universitaris Catalans», XXIV, ps. 219-229.
- Robert LAFONT (1981): *Le Verbe Occitan*, Nîmes, MARPOC.
- Jean-Pierre LAURENT (2000): *Le Dialecte de la Vallée de Massat*, Tolosa, Messages.
- Achille LUCHAIRE (1879): *Etudes sur les Idiomes Pyrénéens de la Région Française*, París (cit. per la reproducció de 1973, Ginebra, Slatkine).

- Joan MARTÍ I CASTELL (1970): *Contribució a l'Estudi del Dialecte Occidental*, Tarragona, Diputació de Tarragona.
- Joan MARTÍ I CASTELL (coord.) (1985): *Coneguem els Nostres Parlars*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Guy MARTIN i Bernard MOULIN (1998): *Grammaire Provençale*, Ais de Provença, Comitat Sestian d'Estudis Occitans / CREO Provença.
- Ramón MENÉNDEZ PIDAL (1987): *Manual de Gramàtica Històrica del Espanyol*, Madrid, Espasa Calpe (14a. ed.).
- Wilhelm MEYER-LÜBKE (1890-1906): *Grammaire des Langues Romanes*, II, París (Cit. per la reproducció de 1974, Ginebra, Marsella, Slatkine, Lafitte).
- Georges MILLARDET (1910): *Etudes de Dialectologie Landaise*, Tolosa, Edouard Privat.
- Francesc de Borja MOLL (1929): *La flexió verbal en els dialectes catalans*, «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», II, ps. 73-184.
- Francesc de Borja MOLL (1930): *La flexió verbal en els dialectes catalans*, «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», III, ps. 73-168.
- Francesc de Borja MOLL (1931): *La flexió verbal en els dialectes catalans*, «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», IV, ps. 9-104.
- Francesc de Borja MOLL (1932): *La flexió verbal en els dialectes catalans*, «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», V, ps. 9-72.
- Francesc de Borja MOLL (1991): *Gramàtica Històrica Catalana*, València, Universitat de València (Trad. catalana de la 1a. ed. en espanyol de 1952).
- Francesc Xavier MONTANYÀ (1910): *Topografia Médica de Pons i sa Comarca*, Lleida, Sol y Benet.
- Francisco MORENO (1996): *Castilla la Nueva*, dins Manuel ALVAR (dir.): *Manual de Dialectología Hispánica. El Español de España*, Barcelona, Ariel, ps. 213-232.
- Francho NAGORE (1982): *Gramàtica de la Lengua Aragonesa*, Saragossa, Librería General (4a. ed.).
- Francho NAGORE (1986): *El Aragonés de Panticosa*, Osca, Diputación General de Huesca.
- Maria Pilar PEREA (1999): *Complements a La flexió verbal en els dialectes catalans. Dotze quaderns de camp d'Antoni M. Alcover*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Manuel PÉREZ SALDANYA (1998): *Del Llatí al Català. Morfosintaxi Verbal Històrica*, València, Universitat de València.
- Joan PORCIOLES (1899): *Notes Folkloriques de la Vall d'Àger*, Barcelona, Llibreria Alvar Verdaguer.
- Romi PORREDON (1992): *De Llevant fins a Ponent. Els parlars catalans*, Barcelona, La Magrana.

- Patrici POUJADE (1993): *Los Vèrbs Conjugats. Memento Verbal de l'Occitan*, Pàmias, Institut d'Estudis Occitans d'Arièja.
- Patrice POUJADE (2000): *Identité et Solidarités dans les Pyrénées*, Aspèth, PyrèGraph.
- Gerhard ROHLFS (1968): *Grammatica Storica della Lingua Italiana e dei suoi dialetti*, II, Torí, Einaudi.
- Gerhard ROHLFS (1977): *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*, Tübingen, Max Niemeyer / Pau, Marrimpouey Jeune (3a. ed.).
- Jules RONJAT (1930): *Grammaire Istorique [sic] des Parlers Provençaux Modernes*, I, Montpellier, Société des Langues Romanes (Cit. per la reproducció de 1980, Ginebra, Slatkine / Marsella, Laffitte).
- Jules RONJAT (1932): *Grammaire Istorique [sic] des Parlers Provençaux Modernes*, II, Montpellier, Société des Langues Romanes (Cit. per la reproducció de 1980, Ginebra, Slatkine / Marsella, Laffitte).
- Jules RONJAT (1937): *Grammaire Istorique [sic] des Parlers Provençaux Modernes*, III, Montpellier, Société des Langues Romanes (Cit. per la reproducció de 1980, Ginebra, Slatkine / Marsella, Laffitte).
- Bernard SARRIEU (1902): *Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée*, «Revue des Langues Romanes», XLV, ps. 385-446.
- Bernard SARRIEU (1903): *Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée*, «Revue des Langues Romanes», XLVI, ps. 317-398.
- Bernard SARRIEU (1904): *Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée*, «Revue des Langues Romanes», XLVII, ps. 97-153, 481-534.
- Bernard SARRIEU (1906): *Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée*, «Revue des Langues Romanes», II, ps. 5-48, 465-498.
- Patrick SAUZET i Josiane UBAUD (1995): *Le Verbe Occitan. Lo Vèrb Occitan*, Ais de Provença, Edisud.
- Willy SCHÖNTALER (1937), *Die Mundart des Bethmale-Tales*, Tübingen: Eugen Göbel.
- Jean SÉGUY (1973): *Atlas Linguistique et Ethnographique de la Gascogne*, VI, París, CNRS.
- Ramon SISTAC (1993): *El Ribagorçà a l'Alta Llitera. Els parlars de la vall de la Sosa de Peralta*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Ramon SISTAC (1998): *El Català d'Àneu. Reflexions a l'entorn dels dialectes contemporanis*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- Joan TORT (1992): *Notes sobre la Terreta i l'antic terme de Sapeira*, «Collegats», núm. 5, ps. 445-468.
- Renat TOSCANO (1998): *Gramàtica Niçarda*, Pau, Princi Néguer.
- Joan VENY (1982): *Els Parlars Catalans. Síntesi de dialectologia catalana*, Ciutat de Mallorca, Raixa (3a. ed.).
- Otto WINKELMANN (1986): *À propos de quelques variations morphologiques*

de l'aranais, «Actes du XXVIIème Congrès de Linguistique et Philologie Romanes», VI, ps. 103-116.

Otto WINKELMANN (1989): *Untersuchungen zur Sprachvariation des Gasconischen in Val d'Aran*, Tübingen, Max Niemeyer.

Joan Baptista XURIGUERA (1989): *Els Verbs Catalans Conjugats*, Barcelona, Claret.

Alonso ZAMORA VICENTE (1967): *Dialectología Española*, Madrid, Gredos (2a. ed.).